

Türkiye'de Hükümet Sistemi Tartışmalarına Kısa Bir Bakış ve Mevcut Hükümet Sisteminin Niteliği

Türkiye'de hükümet sistemi tartışmaları 1982 Anayasası'nın yürürlükte olduğu dönemde gündemden hiç düşmedi. Özellikle koalisyon hükümetlerinin iktidarda olduğu dönemlerde, anayasal sistem krizlerle çalışamaz hale geldiğinde parlamenter sistemin terkedilmesi, başkanlık veya yarı-başkanlık sistemine geçilmesi gerektiği yönünde görüşler sıklıkla ve yoğunlukla ifade edildi. Başkanlık sistemini savunanların üzerinde durdukları temel noktalar şunlardı:

Türkiye hızla gelişen, dinamik bir ülkedir. Türkiye'nin bulunduğu bölgede ve kendisiyle aynı düzeydeki ülkeler arasında öne çıkması—deyim yerindeyse kabuğunu kırması—için kronikleşmiş bir dizi sosyal, siyasal ve ekonomik sorunun üstesinden gelinmesi gerekir. Böyle bir dönüşüm ancak hızlı ve sorunsuz bir biçimde karar alıp uygulayan, "iş bitirici" bir siyasal iktidar tarafından gerçekleştirilebilir. İstikrarsız ve hantal yapısıyla mevcut parlamenter sistem Türkiye'nin "etkin yönetim" ihtiyacına cevap veremez. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde uygulandığı biçimiyle başkanlık veya Fransa'da uygulandığı biçimiyle yarı-başkanlık sisteminin kabulü, Türkiye'nin önündeki fırsatları değerlendirebilmesi ve medeniyet yarışında hak ettiği yere gelebilmesi için şarttır.

Başkanlık ve yarı-başkanlık sistemlerinin Türkiye'ye yarardan çok zarar getireceğini savunan siyasetçi ve akademisyenler ise, başkanlık sisteminin otoriter rejimlere dönüşebileceğine; yarı-başkanlık sisteminin—başkanın ve parlamento çoğunluğunun ayrı dünya görüşlerine sahip olmaları durumunda—yasama ve yürütme organları arasında gerilim ve çatışmalara yol açabileceğine işaret ederek mevcut parlamenter sistemin onu işler kılacak bir takım revizyonlarla muhafaza edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Özetlediğimiz bu görüşler çerçevesinde, başkanlık sistemi lehinde tartışmayı ilk başlatan Turgut Özal'dır. Başbakanlığı döneminde (1983-1989) zaman zaman hükümet sistemi arayışlarını gündeme getiren Özal, bu konudaki en önemli açıklamalarından birini 1992 yılında, Cumhurbaşkanı iken, Türkiye Sanayici ve İşadamları Demeği (TÜSİAD) tarafından yayımlanan "Görüş" dergisine yapmıştır. Koalisyonların atılım yapamadıklarının altını çizen Özal, ilk 10-15 ülke arasına girmek istiyorsak atılım yapmamız gerektiğini, bunun için ise başkanlık sisteminin şart olduğunu belirtmiştir.¹ Hükümet sistemi tartışmaları Özal'ın ölümünden sonra 1993 yılında cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturan Süleyman Demirel tarafında da sürdürülmüştür. Örneğin Demirel, TBMM'nin 21. Dönem 2. Yasama Yılı açış konuşmasında, Türkiye'deki "siyasi tıkanıklığı" aşmak için getirdiği bir dizi öneri arasında, cumhurbaşkanının iki turlu seçimle halk tarafından seçilmesine de yer vermiştir.² Hükümet sistemi tartışmaları, 2002 seçimlerinden sonra iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) tarafından da (belli aralıklarla ve belli dozlarda ancak hep) gündeme tutulmuş, AKP'nin lider kadroları tarafından yapılan açıklamalarla Türkiye için başkanlık sistemi önerisi tartışmaya açılmıştır.

Türkiye'de bütün bu tartışmalar yaşanırken, 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in görev süresi 16 Mayıs 2007'de dolmuş ve Türkiye kendini cumhurbaşkanlığı krizinin ortasında bulmuştur. Anayasa Mahkemesi'nin, cumhurbaşkanı seçiminde TBMM'de üye tamsayısının üçte ikisi oranında üyesinin hazır bulunması gerektiğini tespit eden ve kamuoyunda "367 kararı" olarak bilinen kararı dolayısıyla, yeni cumhurbaşkanı AKP çoğunluğu tarafından seçilememiş ve buna bir tepki olarak TBMM bir yandan erken seçim kararı alırken, diğer yandan cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini öngören bir anayasa değişikliği yapmıştır. Söz konusu değişiklik, 21 Ekim 2007 tarihinde kayıtlı seçmenlerin % 67.49'nun katıldığı halkoylamasında; % 68.95 "Evet", % 31.05 "Hayır" oyu ile kabul edilmiştir. Sonuç olarak, 2007 yılında halkoylamasında kabul edilen anayasa değişikliğiyle Türkiye'de başkanlık sisteminin en temel unsurlarından biri olan devlet başkanının halk tarafından seçilmesi kurumu kabul edilmiştir.

Bu noktada şunun altını dikkatle çizmemiz gerekir: Yukarıda kısaca açıklanan süreç sonunda kabul edilen 2007 anayasa değişikliği Türkiye'de bugüne kadar yapılan hükümet sistemi değişikliği tartışmalarının bir ürünü veya sonucu değildir. Bir başka ifadeyle, Türkiye'de 1980'li yıllardan başlayarak geliştirilen başkanlık sistemi lehindeki tezlerin bu değişiklik yapılırken göz önüne alındığını söylemek mümkün değildir. Çünkü bu değişiklik, sözünü ettiğimiz tezlerde savunulduğu biçimiyle bir ABD modeli başkanlık veya Fransız modeli yarı-başkanlık sistemi getirmemiş, sadece 1982 Anayasası'nın orijinal halinde mevcut olan parlamenter sisteme halk tarafından seçilen bir cumhurbaşkanı eklemiş veya monte etmiştir. Dolayısıyla bu değişiklik, üzerinde düşünülmüş taşınılmış, sonuçları farklı boyutlarıyla değerlendirilmiş bir hükümet sistemi tasarımı olmaktan çok, siyasal tepki ve stratejilerin; "Bu işi parlamentoda çözemiyorsak sandıkta çözeriz" şeklindeki bir düşüncenin yansımasıdır. Topyekun bir hükümet sistemi tasarımı yerine, hükümet sistemine ilişkin bu tür bir kısmi anayasa değişikliğinin yol açabileceği sorunlar, konuyu anayasa mühendisliği açısından değerlendirdiğimizde daha net görülebilecektir.

¹ Görüş, S. 5, Eylül-Ekim 1992 s. 12-24.

² TBMM Bülteni, S. 70, Ekim 1999 s. 5-9.

2007 Anayasa Değişikliği Sonrasında Türkiye'de Geçerli Olan Hükümet Sistemi

2007 yılında halkoylamasında kabul edilen anayasa değişikliği sonrasında yürürlüğe giren hükümet sisteminin ortaya çıkarabileceği sorunları tartışmak için öncelikle hükümet sistemleri hakkında genel bir bilgi vermemiz ve Türkiye'deki hükümet sistemini mevcut hükümet sistemi modelleri içinde bir yere oturtmamız gerekir.

Hükümet sistemleri, yani yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkiler ağı, klasik olarak iki büyük başlık altında incelenir; "parlamentar sistem" ve "başkanlık sistemi". Parlamentar sistem ve başkanlık sistemini tanımlayabilmek ve aralarındaki farkları ortaya koyabilmek için esas olarak yürütme organının yapısını, anayasal yetkilerini ve yasama organı ile olan ilişkilerini gözden geçirmemiz yerinde olur:

- i. **Parlamentar sistemde** yürütme organı iki kanatlı veya iki başlıdır. Yürütmenin bir kanadında "devlet başkanı", diğer kanadında "hükümet", yani "başbakan" ve "bakanlar" bulunur. "Devlet başkanı" koltuğunda; eğer parlamentar sistemin uygulandığı devlet İngiltere gibi monarşi ise "veraset" ve "hanedan" kurallarına göre belirlenen "monark" (yani "kral" veya "kraliçe"); Almanya gibi bir cumhuriyet ise parlamento tarafından seçilen bir "cumhurbaşkanı" oturur. **Başkanlık sisteminde** ise yürütme koltuğunda esas olarak tek kişi, yani "Başkan" oturmaktadır. Her ne kadar başkanın yanında, "sekreterler"den oluşan bir kabine bulunsa da, bunlar tamamen başkana tabi ve başkanın yardımcısı konumunda olan memurlardır.
- ii. **Parlamentar sistemde** ister kral, ister kraliçe, ister cumhurbaşkanı olsun, devlet başkanının yetkileri semboliktir; asıl icrai yürütme yetkilerini hükümet, yani başbakan ve bakanlar kullanır. **Başkanlık sisteminde** ise esas icrai yürütme yetkilerini kullanan başkandır.
- iii. **Parlamentar sistemde** başbakan ve bakanlar yasama organının içinden çıkar. **Başkanlık sisteminde** ise başkan doğrudan halk tarafından seçilir, dolayısıyla parlamentonun başkanın göreve gelişinde herhangi bir rolü yoktur.
- iv. **Parlamentar sistemde** "sandık meşruiyeti"ne sahip olan sadece parlamentodur. Bir başka ifadeyle, parlamentar sistemde sadece parlamento seçimle işbaşına gelir. **Başkanlık sisteminde** ise hem parlamento hem başkan "sandık meşruiyeti"ne sahiptir.
- v. **Parlamentar sistemde** asıl icrai yetkileri kullanan hükümet yasama organındaki çoğunluğun güvenine sahip olduğu sürece görevde kalır, yani siyasal olarak parlamento çoğunluğuna karşı sorumludur. Hükümete siyasal programını hayata geçirmek üzere "yönetme ehliyeti" veren parlamento çoğunluğu, bu programın hayata geçirilememesi veya eksik geçirilmesi söz konusu olduğunda ondan hesap sorabilir. **Başkanlık sisteminde** ise, yasama ve yürütme organları arasında bir takım denetleme ve dengeleme mekanizmaları olmakla birlikte, yasama çoğunluğunun başkandan siyaseten hesap sorması veya onu parlamentar sistemde olduğu gibi "güvensizlik oyu" vererek koltuğundan indirmesi söz konusu değildir.

Hükümet sistemleri bağlamında, parlamenter sistem ve başkanlık sistemi yanında bir de "yarı-başkanlık sistemi"nden söz etmemiz gerekir. Tipik örneğini Fransa'da gördüğümüz bu sistemde de yürütme iki kanatlı bir yapıya sahiptir; bir yanda, halk tarafından seçilen, "hatırı sayılır" yetkilere sahip ve parlamentoya karşı siyasal sorumluluğu bulunmayan bir cumhurbaşkanı, diğer yanda parlamentonun içinden çıkan ve siyaseten parlamentoya karşı sorumlu bir hükümet. Bu sistem, halk tarafından seçilen bir cumhurbaşkanı barındırması nedeniyle başkanlık sistemine benzer, ancak yarı-başkanlık sistemindeki cumhurbaşkanı, başkanlık sistemindeki başkan gibi kabine üyelerinin göreve gelmeleri ve görevden alınmaları konusunda tek ve tam yetkili makam değildir. Yarı-başkanlık sistemi, parlamentonun içinden çıkan ve siyaseten ona karşı sorumlu bir hükümet barındırması nedeniyle ise parlamenter sisteme benzer, ancak cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi noktasında parlamenter sistemden ayrılır.

Türkiye'de, yürürlükteki 1982 Anayasası'nın orijinal halinde öngörülen hükümet sistemi esas olarak "parlamenter sistem"dir. Yani 1982 Anayasası ile öngörülen sistemde yürütme organının; TBMM'nin içinden çıkan, ona karşı sorumlu bir hükümet ile TBMM tarafından seçilen bir cumhurbaşkanından oluşan iki kanatlı bir yapısı vardır. Bununla birlikte, 1982 Anayasası'nın orijinal halindeki parlamenter sistemde, klasik parlamenter sistemden farklı olarak, yürütmenin, yürütme içerisinde de cumhurbaşkanının yetkilerinin arttırıldığı gözlenmektedir.³ Dolayısıyla, madem 1982 Anayasası'nda cumhurbaşkanının yetkileri zaten klasik parlamenter sistemdeki bir cumhurbaşkanıninkilerden fazladır, öyleyse 2007 yılında Anayasaya 'halk tarafından seçilme' unsuru eklenince Türkiye'de yarı-başkanlık sistemine geçilmiştir denebilir. İlk bakışta bu değerlendirme makul gibi görünmekle birlikte yarı-başkanlık sisteminin nitelikleri yakından incelendiğinde, özellikle bu sistemin tipik örneği olan Fransa'da halk tarafından seçilen cumhurbaşkanının anayasal ve siyasal konumu değerlendirildiğinde, bu sonuca varmak güçleşir. Her ne kadar Türkiye'de cumhurbaşkanının yetkileri klasik parlamenter sistemdeki bir cumhurbaşkanıninkilerden fazla ise de klasik bir yarı-başkanlık sistemindeki bir başkandan azdır. Örneğin, Fransız Cumhurbaşkanının sahip olduğu yasaları halkoylamasına sunma yetkisi (m. 11), kendi inisiyatifıyla parlamentoyu fesih yetkisi (m. 12), olağanüstü hal yetkileri (m. 16) kağıt üzerinde ve uygulamada Türkiye Cumhuriyeti anayasal sisteminde tanımlanan cumhurbaşkanının yetkilerinden çok daha geniştir.

Sonuç olarak 2007 değişikliği sonrasında ortaya çıkan sistem bir parlamenter sistem değildir, çünkü devlet başkanı halk tarafından seçilmektedir; bir yarı-başkanlık sistemi de değildir, çünkü cumhurbaşkanının mevcut yetkileri yarı-başkanlık sistemindeki bir cumhurbaşkanıniki kadar fazla değildir. Bu sistem, farklı biçimde tanımlamamız ve değerlendirmemiz gerekir. Bu sisteme öğretilerdeki çalışmalardan esinlenilerek "başkanlık parlamenter sistem" ismi verilebiliriz.⁴

Başkanlık parlamenter sistemde, halk tarafından seçilen cumhurbaşkanı, kabinenin kompozisyonuna, parlamentonun feshine, yasama sürecine ilişkin kendi inisiyatifıyla kullanabileceği yetkilerden mahrumdur. Aslında bu haliyle, öğretilerde birçok yazarın işaret ettiği gibi, cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmiş olmasına rağmen sistem parlamenter

³ Bu konuda bkz. Levent Gönenç, "Presidential Elements in Government-Turkey", *European Constitutional Law Review*, Vol. 4, No. 3, pp. 488-523, 2008.

⁴ Matthew Soberg Shugart, "Of Presidents and Parliaments," *East European Constitutional Review*, Vol. 2, No. 1, 1993, pp. 30-32. Bu konuda ayrıca bkz. Levent Gönenç, *Prospects for Constitutionalism in Post-Communist Countries*, Kluwer Law International, The Hague, London, New York, 2002, pp. 327-329; Levent Gönenç, "Hükümet Sistemi Tartışmalarında 'Başkanlık Parlamenter Sistem' Seçeneği", *Güncel Hukuk*, 2007, Sayı: 44, ss. 39-43; Şule Özsoy, *Başkanlık Parlamenter Sistem*, XII Levha Yayıncılık, İstanbul, 2009.

sistem gibi işleyebilmektedir. Bununla birlikte, halk tarafından seçilen bir cumhurbaşkanı parlamenter sistemin doğasına aykırıdır. Parlamenter sistemde cumhurbaşkanı sembolik yetkilere sahiptir ve parlamento tarafından seçilmektedir. Doğrudan seçmen meşruiyetini arkasında alan bir cumhurbaşkanının sembolik yetkilere sahip olması mantıksız olduğu gibi, sistemde ciddi krizler yaşanmasının nedeni de olabilir. Kısaca ifade etmek gerekirse, %50'nin üzerinde bir seçmen desteğine sahip bir Cumhurbaşkanı ile %35-40 seçmen desteğine sahip bir Başbakanın, ayrı dünya görüşlerine sahip olmaları durumunda, kriz olmaksızın bir arada yaşamaları uzak bir ihtimaldir. Şimdi bu noktaları somutlaştırmaya çalışalım.

Başkanlı Parlamenter Sistemin Olumsuz Yönleri

Başkanlı parlamenter sistemin uygulamada yol açabileceği sıkıntıları değerlendirirken özellikle iki nokta üzerinde durmak istiyoruz: Tarafsızlık tartışması ve meşruiyet krizi.

Yukarıda tanımladığımız biçimiyle parlamenter sistemin ayırdedici özelliklerinden biri sistemde uygulanan siyasal programın teklifiğidir. Bir başka ifadeyle; seçmenlerin belli bir siyasal partiyi tercih etmesine neden olan, söz konusu siyasal parti parlamentoda çoğunluğu elde ettikten sonra kurduğu hükümetin temel hedeflerini belirleyen ve hükümetin görevde kaldığı sürece uygulayacağı program, aynı programdır. Parlamenter sistemin işleyişi göz önüne alındığında, icrai yürütme yetkilerinin esas olarak hükümete ait olduğu, hükümetin de bu yetkileri seçimlerden iktidara sürekliliğini koruyan siyasal programı hayata geçirmek için kullandığı söylenebilir. Bu şema çerçevesinde cumhurbaşkanı herhangi bir siyasal programı olmayan, olmaması gereken partiler-üstü "tarafsız" bir unsurdur.⁵

Başkanlı parlamenter sistemde, eğer halk tarafından seçilen cumhurbaşkanı, parlamento çoğunluğu (ve dolayısıyla onun içinden çıkan hükümet) **aynı** dünya görüşüne sahipse, büyük ihtimalle bu üç aktör birbirine engel olmayacak, aksine aynı siyasal programı hayata geçirmek için işbirliği yapacaktır. Bu durumda, parlamenter sistemlerde geçerli olan "siyasal programın teklifiği" ilkesi de zedelenmeyecektir. Ancak bu durumda, artık cumhurbaşkanının tarafsızlığından söz edilemeyecek, cumhurbaşkanı hükümetin yanında görünecektir. Daha da önemlisi, cumhurbaşkanı ve parlamento çoğunluğu ve hükümet **aynı** dünya görüşüne sahip olduğu için sistemde belli bir dünya görüşü lehine bir iktidar toplanması ortaya çıkacaktır. Kuşkusuz böyle bir olasılığın cumhurbaşkanının parlamento tarafından seçilmesi durumunda da ortaya çıkabileceği iddia edilebilir, ancak doğrudan belli bir seçmen tabanına dayanan cumhurbaşkanının çok daha güçlü bir iktidar sembolü olacağı öngörülebilir.

Tersi bir durum söz konusu olduğunda, yani cumhurbaşkanı ile parlamento çoğunluğu (ve dolayısıyla onun içinden çıkan hükümet) **ayrı** dünya görüşlerine sahip olduklarında, nihayetinde meşruiyet krizine varacak bir kutuplaşmanın zemini ortaya çıkacaktır. Yukarıdaki çözümlerimizi sürdürecektir olursak; cumhurbaşkanı ve parlamento çoğunluğu (dolayısıyla hükümet) farklı dünya görüşlerine sahipse, parlamenter sistemin ayırdedici özelliklerinden bir olan "siyasal programın teklifiği" ilkesi de işlemeyecektir.

Şöyle ki, cumhurbaşkanı ve çoğunluk partisi farklı programlarla seçmenlerin karşısına çıkacak, iktidara geldiklerinde yapmayı vaat ettikleri icraatlar farklı dünya görüşlerini

⁵ 1982 Anayasası'nın yürürlükteki ilgili maddesinin kenar başlığı [Cumhurbaşkanının] "Niteliği ve Tarafsızlığı"dır (m. 101).

yansıtacaktır. Bir başka ifadeyle, bu sistemde; sadece parlamentoya girmek için yarışan, bu yarış kazandıktan sonra parlamentodaki çoğunluğu ve hükümeti kontrol eden siyasal partiler değil, cumhurbaşkanı da siyasal bir programla seçmenlerin karşısına çıkacaktır. Halk tarafından tercih edilmek, "A'yı, B'yi, C'yi değil de, beni seçin" diyebilmek için cumhurbaşkanı, aynen siyasal partiler gibi seçim meydanlarına inecek, propaganda yapacak, seçmenlere bir takım sözler verecek, hatta ideolojik göndermeler yapacaktır. Seçimde yarışan siyasal partiler sonunda iktidara geldiklerinde yasama çoğunluğunu ve hükümet yetkilerini programlarını hayata geçirebilmek için kullanabilirler. Peki, cumhurbaşkanı seçim meydanlarında verdiği sözleri nasıl yerine getirecektir? Yukarıda işaret ettiğimiz gibi, başkanlı parlamenter sistemde cumhurbaşkanı halk tarafından seçilen ama büyük ölçüde yetkisiz bir cumhurbaşkanıdır. Daha doğru bir ifadeyle, sahip olduğu yetkiler belli bir siyasal programı hayata geçirmeye elverişli yetkiler değildir. Bu anlamda yetkisiz bir cumhurbaşkanı nasıl icraatta bulunacaktır? Ne yazık ki, başkanlı parlamenter sistemde bu sorunun cevabını anayasada bulmak mümkün değildir. Fikrimizce, cumhurbaşkanının halk tarafından seçildiği bir sistemde, cumhurbaşkanına, kuvvetler ayrılığı ilkesini zedelemeyen, özellikle yasama sürecine dahil olmasına imkan verecek yasama yetkileri verilmesi, örneğin en azından cumhurbaşkanına yasa teklif etme yetkisinin tanınması yerinde olur. Böyle bir teklifi görüşecek olan ve nihayetinde yasalaşıp yasalaşmayacağına karar verecek olan yine parlamentodur, ancak bu yetkinin verilmesi en azından cumhurbaşkanına seçmene verdiği sözleri yerine getirmek için meşru anayasal bir araç sağlayacaktır. Aksi takdirde, seçmenlere verdiği sözleri yerine getirebilmek için cumhurbaşkanının anayasal yetkilerini zorlaması kaçınılmazdır. Daha da önemlisi, sözlerini yerine getirmek isteyen bir cumhurbaşkanı tarafsızlığını tamamen bir kenara bırakabilir. Cumhurbaşkanının siyasal programını uygulayabilmek/uygulatabilmek için parlamentoda kendisine yandaş araması, siyasal partilerle açık-gizli ittifaklara yönelmesi, hatta kendi dünya görüşüyle uyuşmayan bir hükümetin düşürülmesi için muhalefetle işbirliği yapması akla gelebilecek en kötü senaryolardır. Bu tür yönelimlerin cumhurbaşkanının tarafsızlığına ne kadar büyük bir zarar vereceğini kestirmek güç olmasa gerek. Daha da önemlisi, bu tür bir "yarışan siyasal programlar senaryosu" meşruiyet krizine de kapı açabilir. Bir başka ifadeyle, cumhurbaşkanının ve parlamento çoğunluğunun (ve dolayısıyla hükümetin) ayrı dünya görüşlerine sahip olduğu bir ortamda gelişen yukarıda değindiğimiz biçimde bir kutuplaşma büyük ihtimalle "Halkın gerçek temsilcisi kim?" sorusuna gelip dayanacaktır: "Cumhurbaşkanı mı, parlamento çoğunluğu mu?" Kuşkusuz her iki aktör de, halk tarafından seçildikleri için, aynı şekilde meşruiyet iddiasında bulunma hakkı olduğunu düşünecek ve bu da sistemin kilitlemesine neden olacaktır. Bu en basit tanımıyla krizdir.

Sonuç olarak, "başkanlı parlamenter sistem" in, Türkiye'deki hükümet sistemi tartışmalarını çözmek şöyle dursun, ileride (özellikle cumhurbaşkanı ve parlamento çoğunluğu [dolayısıyla hükümetin] ayrı dünya görüşlerine sahip olması durumunda), yeni tartışmalara kapı açacağı kolaylıkla görülebilir. Bu analiz bize, anayasa yapım sürecinde hükümet sistemi açısından kapsamlı bir değerlendirme ve topyekün tasarımın şart olduğunu göstermektedir. Hükümet sistemine ilişkin, öngörülebilir tüm sonuçlarıyla tartışılmamış, kısmi değişiklikler kriz çözmekten ziyade kriz üretir. Oysa anayasa siyasal sistemin sigortası olmalıdır.